

ХОПТОБО ХОҕУУТТАРА – ЭРИЛИКТЭР

Эбэм Зоя Егоровна, эдьийин Пелиген Степановна, ийэм Мария Павловна Нумомаар аһаарыттар. Эбэм сааһыа тухары аһаарыттарга – 95 сааһыа күн сириттэн барбыта, эдьийин 50-ча сыт, ийэм 30 сыт үрүн илгэни үрүлүштүт дьон. Онон төрөөбүт Дирингит-Хоптобон хоһуун үлэһиттэрин туһунан адым тутуу кэпсэтиригэр бэйэм туугу айдоон хаалбыттан суруйабын.

Билиги Хопторбут 60-70 сыллартан хоһуун, кыайыас, үлэһит дьоннордоонунан улууска, республикага кэлиитик биллэрэ. Колхозпут, совхозпут кэинэ – Хоптор этэ. Совхозка киирэллэр: Чанар, Хайахсыт, Хадаар, Уорда, Мадьахси, Хоптобо нэһиликтэра.

Кийини өйдүүр буолуохпуттан Лампанни, Хопторион, Чыааһыан, Чочууданан, Бэриданан, Курдьярайыанан, бол Амма Халааһыттан, Сохор-сунууан кыстыырбыт, сайылыырбыт. Ферма уонсай дьоннорун хаста да ыал буолан, дьукаах олорорбут (бэһе иһигэр биир ыал). Ол курдук 4х5 м дьыага 3, 4 ыал олороро. Оччолорго сайытны айыма, сайылыктар олус үчүтэй, кэри сибкилэринэн сымэнэн кийи кыйан хоһуйбат дьэргэлтэ, сыта-сымара буолара.

Сайылыктаах көһөн тийдэххэ ынахтар мадьаһаалара, одустар айаатаһыылара, бал курдьеуэтэһиннэрэ, шырэй мэриэһинэ, түтүк күүх сыта, карсыарда бөтүүк хаһылааһына, кэбэ этэрэ, күөрөгэй ырыата олус да кэри, мөһүнүгэс буолара.

1957 сыл мин төрөспүттэригэр – Уус Охонсхой (Викторова Мария аата Афанасий охонсхой) 5х5 м дьыага аһаарыттан аһаарыттан Хоптор ыалыра буолбуттут. Билиги ыаннаах-сыттар олорор 5, 6 саастыгыттан мантий ынары эттэргэ үөрөмүстүгү, олгон ыанан кэирэн барбытыт, Павлов Костя, Васильева Мотлууча, Наумов Сени, мөһ ода ыам быһыылар сир аһаарыт, сөтүөлүүрүт, ынах эбэн аһыһыан олорорбут, шырэй аһаарыт, түтүк түтүлүт.

1957 сыл мин төрөспүттэригэр – Уус Охонсхой (Викторова Мария аата Афанасий охонсхой) 5х5 м дьыага аһаарыттан аһаарыттан Хоптор ыалыра буолбуттут. Билиги ыаннаах-сыттар олорор 5, 6 саастыгыттан мантий ынары эттэргэ үөрөмүстүгү, олгон ыанан кэирэн барбытыт, Павлов Костя, Васильева Мотлууча, Наумов Сени, мөһ ода ыам быһыылар сир аһаарыт, сөтүөлүүрүт, ынах эбэн аһыһыан олорорбут, шырэй аһаарыт, түтүк түтүлүт.

Эрилик Эристин колхоз, совхоз хаста да социалистическай куоталаһыа кыайылааһа буолан көһөрүлүт сылдьар

ирбит, үүт эрийсэрбит, сөһө-рөөтөр сууйсарбыт, ол быһыылар олгоннон ыларбыт. Ынары оччолорго күтүгэ үстэ ыалыра. Бэйэбит чааһынай ынахтарбыт шырэйэ эбэн кэпсэтиригэр дьарыллан да ыларбыт.

Саастык, сайытны каныкулларга ыаннаах-сыттар олорор Старостина Дора, Григорьева Дуни, Протодаконова Мотя, Захарова Мотя, Васильева Марфа 6-с, 7-с кылаастан дьоннорун иккили буолан соһуйаллара.

Мин Григорьева Мотялыын 4-с кылааһы бүтүрдэхпэн сайыт Хопторго бизеэрдэбиппит. Биир күн Викторова Мария, биир күн билиги туарыт. Сарсыарда 5ч30 мүнүүтэ туран, кийиэби уот суох буола-гарыа мийибитинэн охсорбут, уот баар буолуура мөһөлүтэ.

"Үлэ кийини – кийи олорор" дьон этин үтүөлээх ыаннаах-сыт Екатерина Романова Осипова сөп түбөһөр. Кийи олорорун кыра эрдэхтэ-риттэн үлэбэ сытаһас тына иһигэр Осиповтар (Кыһыай-дар) олорор бары үөрөнэ да иһигэриттэн, 5, 6 саастыгыттан ынах ыаһалара, күн айыи иһэлэригэр кэмилөһө үөрөх кэһигиттэн фермага киирэн иһэллэрэ харахпар бу баардым көстөр. Кэһиригэстэх олорор бары оһуоланы бүтэриэхтэ-риттэн, туруу-кыайыас үлэһит буолан куоратынан, тынан үөрэхтэнэн, үлэһэн-хамнаан, дьыа-уот туттан, сүөһү-ас илгэн кыахтаахтык иһэр-баачы олоройлор, үлэ-лиһлэр. Билиги үгүстэрэ эбэлэр, эһэлэр.

Саха сирин аар-саарга аатырдыбыт чемпионнар төрөөбүт үгүлүкүлэр Хоптор:

1. Пинитин Павел Павлович – олимпийскай чемпион, күнүл тустуу.

2. Наумов Петр Иванович – амрестлинг.

3. Наумов Петр Семенович – актремал сүүрүүк.

Эрилик Эристин колхоз, совхоз хаста да социалистическай куоталаһыа кыайылааһа буолан көһөрүлүт сылдьар

знамянан албохто наҕараада-ламмыта.

1957-1970 сылларга колхоз, совхоз бэрэсэдэһиттэринэн үрдүк таһаарылаахтык Саха Республикатын тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһиттэра Марк Романович Яковлев, Саха сирин тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһиттэра, хас да орденнаах Чакыр нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо Роман Афанасевич Филиппов, Саха сирин тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх Семен Иванович Сергеев үлэ-лэбэтигэра.

Биригэдиригэринэн, управляюшайдарынан МН Корюкин, МП Луковцев, Павлов Мэхэлэ, Платонов Бүөтүр, ГТ Кузьмин уода.

Партикомунан Н.С. Дмитриев, Н.П. Тарасов үгү да суобастаахтык, таһаарылаахтык үлэ-лэбэтигэра. Үрүн илгэни үрүлүтэччилэр (6 бастаахылар республикага кэлиитик биллэр үтүөлээх, орденнаах ыаннаах-сыттар):

1. Дмитриева П.О. – Москва-тааҕа дьахталлар сьестэрин кыттылааҕа.

2. Тарабукина В.К.

3. Сидорова А.А.

4. Осипова Е.Р.

5. Кузьмина А.Т.

6. Андреев Семен

7. Тарасова – Наумова З.Е.

8. Наумова П.С. – үлэ ударнига, норуот тыатын хаһаайыс-тыбатын быһыһаһаһа кыт-тылааҕа.

9. Наумова М.П. – "Сталин" мэтээлээх, тыыл, үлэ ветерана.

10. Наумова О.И.

11. Протодаконова Мотрэ-на

12. Родионова Татьяна

13. Григорьева М.Е.

14. Пинитина А.Е.

15. Пинитина М.К.

16. Захарова Фрунэ

17. Тарабукина А.С.

18. Матвеева Мотрена

19. Карпова Х.Е.

20. Пестерева Мотрена

21. Пестерева Е.П.

22. Петрова Элексеэс

23. Павлова Элексеэс

24. Петрова Элексеэс

25. Толстоухова Маална (Герой-иһэ).

Николай Иванович аһаарыттарга үөрөнөх тех-неческай наука кандидата, дисцент буолан ор сыл-ларга Саха Государственный университеттэра, Тыа хаһаайыстыбатын академияттар үлэ-лэбэтигэ. Үлэ-тин стаһа – 54 сыл. Эдэр ыҕачы эдэр үөрэттэ-үрдүк ситиһиһлэрин иһин албох наҕараадалараах ССРС үрдүкү үөрөһиригэ туйгуна, РФ үрдүкү профессиональнай үөрөһтэһиһин бочуоттаах үлэ-лэбэтигэ. Одьулуун нэһилиэгин бочуоттаах граж-данина, тыыл уонна педагогическай үлэ ветерана.

Николай Иванович бэйэ-көһөрүлүтү кытты-

26. Лукина Мария Семенов-на.

27. Федулова Мария (Десят-кина).

28. Кузьмина Мария

Механизатордарынан (5 ба-стакы республикага кэлиитик-биллэлэр):

1. Лазарев Дмитрий Петро-вич – суол олоросчу

2. Пестерев К.Н. – суолпар

3. Сидоров С.С. – тракторист

4. Пестерев А.Г. – суолпар

5. Родионов Дьогүр – трак-торист

6. Пинитин Байбал – тракто-рист

7. Нератов Болуодьа

8. Карпов Уйбаан

9. Сергеев Бүөтүр ода.

Сытыһыттар, атын да үлэһиттэра:

1. Толстоухова Баһылай – республикага биллэр сыт-тыһыт

2. Тарабукина В.Е. – респу-бликага биллэр сыттыһыт

3. Тарабукина Ньюкулай

4. Васильев Моттэра – I

5. Васильев Моттэра – II

6. Федулова Бүөтүр (Биз-ня)

7. Федулов Ньюкулай (Де-сяткина)

8. Григорьев С.И. (Уус)

9. Наумов С.С.

10. Старостин М.Н.

11. Лукин Элексей (Уус)

12. Романов Бүөтүр

13. Иванов Охонсхой

14. Пестерев Баһылай

15. Федосеев Мэхэлэ

16. Герасимов Бүөтүр уода.

Бэтэрээннэригэра: Хари-тонов Бүөтүр, Аммосов Т.Н., Васильева П.А.

Собуот маастардарынан: Илларионова Е.Д., Пестерева М.А.

Сельпо председателлэри-нэ: Пестерев Н.Г., Охлопкова Маайа.

Аһаарыттарынан: Соколь-ников Торопуун, Нератова А.М., Герасимова Евдокия, Пи-нитина Екатерина, Николаева Елена уода.

Сэрин бэтэрээннэра, фронта арааһынай үлэ-лэбэтигэра:

1. Посельская Семэн (Сэ-мэнэ)

2. Куличкин Е.Г.

3. Григорьев С.И.

4. Протодаконова Ньюкулай

5. Андреев Ньюкуус

6. Андреев Ыдьяа

Үлэ фронта:

1. Старостин М.Н. (Бурятия-нан, Монголиянан)

2. Наумов С.С. (Иркутскай-ынан, Бурятиянан)

3. Илларионов Д.А.

4. Габышев Г.Р.

5. Попов Иннокентий

6. Гурьев Василий

7. Охонсхой Р.Я.

8. Габышев Г.Р.

Балыһабыттар таһаары-ылаахтык уһуутук үлэ-лэбэтигэра бэрэстэригэра: Анаһыен Семен Максимович, Павлов Данил Васильевич, ода.

Фельдшердэригэра, сьестэ-рэлэригэра: Попова Мария, Ам-мосова М.Н., Софронова Бек-куойа, Данилова Клавдия, Платонова Александра, Феок-тистова Мария, Коркина Ма-рия, Платонова Христина ода.

Оскуолабыт дириэктэрдэ-ригэра, учууталларынан: Пер-мяков М.Е., Сысолятин М.Р., Саввин Р.М., Габышева А.Г., Кириллова А.С., Пинитин П.Т., Старостин П.Г., Далбаев Т.К., Сысолятина Л.П., Эверстова Т.П., Поисеева И.А., Иванов И.П., Иванов Т.А., Эверстова У.М., Романов К.К., Тарасова С.И., Максимов В.А., Дьахон-ский Е.Д., Беканова У.П., Заха-ров И.Е., Протодаконова М.Н., Собинина М.П., Собакина Ф.Д., Эверстов Д.Д., ода. Библиоте-карынан Сидорова Ульяна Фе-досеева үлэ-лэбэтигэра. Кулууп-тугута: Старостин М.Н., Фе-досеева М.М., Карпов Уйбаан, Эверстов М.М., Эверстова Ека-терина, Сергеева М.Д., Аммосов А.Д., Аммосова Наталья уода.

Почтага Михайлов Баһылай уонна Коркина Гав-рил ода.

Эрилик Эристин аатынан колхоз тэриллэбитэ үбүлүйдэ-эх 55 сылынан, Хоптор нэһилиэгэ 100 сааһыа көрсө ба-ры тыыл, үлэ ветераннарытар, Эрилик олохтоохторутар ана-нар.

У.С. САВВИНА,

педагогическай үлэ ветерана.

Балабан ыйын 19 күнэ – Кэриэстэбил күнэ

КӨӨРҮЛҮҮ ИСТОРИЯТЫН УТУМНААХТЫК ҮӨРЭТЭР

Аастыг үйэ 90-с сылларыгар дьэри көһөрүлүтүт тэмэтэ Саха сирин историятыгар "маган бэстэниэ" этэ.

Чурапчы улууһун бочуоттаах гражданина, сэ-рия, үлэ ветерана, учуутал, историк Гаврил Дми-триевич Ефимов албохтик хаһааһа суруйбута. Улууска бу тэмэтэ үөрэтэр анал хамыһыага тэ-риллэбитэ. Афанасий Давыдович Захаров, Гаврил Дмитриевич Ефимов, Семен Алексеевич Собакин, о. д. а. архыып матырыйаалларын, ахтыһылар хо-мууан "Чурапчы алдархайа" дьэри кийитэни таһаартаһыттар.

Хоту көһөрүлүтү 1942 сыл аһырдых ыһыттан сабылааммыта. Хоту улуустарга – Кэбээһигэ, Эдьи-гээнгэ, Булунта балыстааһытга дьэри ааттаан Чурапчы оройуонун 82 колхуотттан, 41-рин көһөрөр туһунан ССКП обкомун бөһөгүн уураада тахсыбыта.

Көһөрүлүтү Чурапчы дьонутар улахан алдар-хайа аһаарыттан анаан үөрэтэр дьоннор бааллар. Билигиттэн биирдэстэригэра Николай Иванович Ефимов буолар. Кийи 1935 сыл олунуу ыһа Чу-

рапчы улууһун Одьулуун нэһилиэгэ төрөөбүтэ. 1953 сыллааха Чурапчы орто оскуолатын бастакы ыһуһун үрүн көмүс мэтээлэни бүтэригэ. Онтон Омскайга тыа хаһаайыстыбатын институтун ситиһиһээхтик бүтэрэн иркенер-мелиоратор идэ-тин баһылаабыта. Чурапчы оройуонун тыа бочу-руонун – уунаа хаачыһыаны баһаарыта, быһыттары тутууга үлэ-лэбэтигэ. Итинэ үлэ-лэбэтигэ билиги улуустат чараскай ыһааттара Демьян Ни-колаевич Слещев, суруйааччы Василий Василь-евич Яковлев эмтэ мелиоратор идэлээх этилэр.

Николай Иванович аһаарыттарга үөрөнөх тех-неческай наука кандидата, дисцент буолан ор сыл-ларга Саха Государственный университеттэра, Тыа хаһаайыстыбатын академияттар үлэ-лэбэтигэ. Үлэ-тин стаһа – 54 сыл. Эдэр ыҕачы эдэр үөрэттэ-үрдүк ситиһиһлэрин иһин албох наҕараадалараах ССРС үрдүкү үөрөһиригэ туйгуна, РФ үрдүкү профессиональнай үөрөһтэһиһин бочуоттаах үлэ-лэбэтигэ. Одьулуун нэһилиэгин бочуоттаах граж-данина, тыыл уонна педагогическай үлэ ветерана.

Николай Иванович бэйэ-көһөрүлүтү кытты-

лааҕа. 1942 сыллаахха 7 саастааҕар ийэтин кытары Кэбээһигэ ыһыһыһыттар. Икки сылы быһи ач-чык аһаардаах эройдэх олоһун туһунан бастаан "Көһөрүлүтү" дьэри очерк суруйбута. Ол кийиттэн көһөрүлүтү. Аһа дойдуну көмүссуур Улуу сэригэ тэмэтэригэр 20 кийити суруйбута. Ефимовтар уонна Поисеентар дьэри кэргэттэра Кэбээһигэ ыар олохторун туһунан «Бабаҕа кыһа Балбаара» дьэри кийитэллэр суруйбут. Бу кийити 3 сыт үстата ар-хыһа үлэ-лэбэтигэ, үгүс аһыһыны хомууан Чурапчы Одьулуун нэһилиэгин Орджоникидзе аһыһынан кол-хуонун дьоннор көһөрүлүтү иннинээҕи, көһөрүлүтү кэһиһээҕи олохторун туһунан "Ба-баҕалар" дьэри монографияны суруйда. Кийигэ 300 страницалаах. Хас биригэни ыал төрүчүлэрин ар-хыһынан булан олорбут, ыһааттарынан билигити олохторун сырдаһыт.

Көһөрүлүтү кыттыһылаахтара сыл аһыһы олох-тон туораан, аһыһыан иһэллэр. Кырдыаһа колхуонэ олоһун, уруһу историгын суруйуу, билии билиги ыһык иһиһи. Онуоха Николай Иванович үлэ-лэбэтигэра.

Савва ПРОТОДЬЯКОНОВ,

6-с кылаас үөрөнөччигэ, Г.Д. Протодаконова аһыһыан Аһаар орто оскуолага.

ӨЙГӨ-САНААБА УМНУЛУБАТ СЫЛЛАР...

Балабан ыйын 19 күнэ — Кэриэстэбил күнэ

Коркина Анастасия Тимофеевна — ийгэ Мотуруона биир саастаагар, атата Коркин Тимофей Иванович 7 саастаагар олохтон туораабытгара. Кыракый Настаа эдэйдэригэр Никлаева Февронья Тимофеевнага уонна Болтонгогар Мотуруодаггарга хардарыта сылдьан улааппыта. Бэйискэ үөрэнэр сылыгар эдэйдэрин Хо-бороостоогу кытта сүт сыллар саралананнар Амма уугур холхуос сүөһүгүн кыстата бараннар үөрэммэтэ. Оччолорго эдэйдэрин кыһа Уля 3 саастаага. 1940 сыллаахха субан сүөһүнү кыстата 4 ыал көспүттэрэ. 1941 сыллаах кыһыныгар "Аччыгый Эбөр" эдэйдэ ыанньыксытгаабыта. Онон Настаа фермага көмөрү сылдьыбыта. Ол сайыныгар Болтонгогар иккис эдэйдэригэр сайылаабыта. Настаа оро сааһыттан холхуос ыарахан үлэттэр эриллибиттэ. Сир тизириттэр, паардааһыныгар, хонуу үлэттэр, бурдук быһыныгар, молотилкага бурдук сыппытыгар бөйөтүн көлүөнэ оҕолорун курдук туох кыайар үлэтэ баарынан хачыпырайара.

1942 сыллаахха Настаа 16 саастаага. Болтонгогар Куйбышев аатынан холхуос чилиэнэ "Долборуктаах" дьон Кындаалтан арҕаа дьэки 3-4 биэрэстэ тэйигин сыгаралааста эдэйдэ Настаа, Өндөрөй Номородовтарга олорбута. Хоту көһөрүллүүгө баралларын туһунан оройуонтан тахсыбыт боломуочунайтан истибиттэра. Алааска Мотуруодаггар дьукаахтара Натааһа, Киргизалей Кырбааангылар уонна кэксэбэ ферма ыаллара бааллара. Өндөрөй Мотуруодап хонуу биригэдьиригэр үлэтирэр. Натааһа Кырбааангына "Куйбышев" холхуос бэрэсэдьитэ этэ. Мотуруодаггар иккис саастаах Марфаларын уонна биир ыйдаах Өндөрөйдөрүн идьэ Кэбээйи Лүксүгүнүгэр көһөрүллүбүттэра. Барааччылар сорохторо дүлүн талигэни, сорохторо сарҕанан оҕустары көлүөнэ айаннаабытгара. Анастасия дьонунан 2 ылары ылды барбытгара уоннаагы сүөһүлэрэ, сыгытара, дьэ мала-сала олохчу дойдуларыгар хаалбытгара. Биэс киһи аһыыр иһигин кыра дьааһыска укпуггара уонна утуулар тааһастарын кытчатан тизэн барбытгара. 2-3 күнү быһа ай-

аннаан Бастаах биэрэгин булбуггара. Бастаахха борохуоттары ый атара күүлүттэра. Барыахтарын биер хонук иһинэ баанньыска сууннарбыттар, сорох холхуостар тааһастарын дезинфекциялыбыт дьэи ылан баран сыһа туттан уоска умалпыттар. Иһинэ тыһан тааһа суох хаалан аймалтан бөҕө буолбуг. Нонҕо күнүгэр тимир баарсарларга аллараа трюмугар олордон айаннаппыттар.

"Баарса үһэ-өгүгэр биер тимир олох баарыгар уочарат бөрүнү көрсөн астанан аһыырбыт. Аспыт да дьахтээн чаанньыска чэй өрүнэрбит уонна лэппиэскэ оҕостунарбыт. Айаннаан иһэн борохуот үлэтигэр баарсарларын өрүс ортогугар тохтолохторо уонна бөйөлөрө борохуоттарынан дэрибизилэргэ тахсан күүлэйдэн кэлэллэра. Бастаах тохтобул Таас Тумуска буолбута. Онно төлөйдөр түспүттэра" — дьэи ахтар Настаа. Настаалаах салгыы айаннаан "Хатырык Хо-мөр" сүөһүмүттэра. Түүн кураанах биэрэксэ хабыс харанга прожекторунан тыһтаран тааһастарын хаалларбытгара. Ол түүн куттаа оттуһан хонон баран сарсыарда эрээ туран туох эмэ тутуу, өтөх кордообүттэра. Борт уһундук эрэйдэн биер үрдэ эрэ баар кыра балаһы булан, ону күнүн эриһинэн орлохторун олордубутгара. Нэриэлэ курдук олорон баран төгүттэргэ аркэи охсубут суоллары ба-тан сарсыарда эрдэгин айаннаан, сылабаардарын, бурдуктары ылан биер аюка ыһабылаан, иһиггэх дьааһыстарын, утуулар тааһастарын хаалларан, Настаа эдэйдэригэр оҕолорун солбуһа сылдьан көтөҥ айаннаан 5 көс сири баран кизэ күһүгүнү ытыс таһынар мас харанга бэйэ буолан Лүксүгүнэ кэлбиттэра. Баларан салгыаһааһаах төгүтэх дьэиэ түспүттэра. Уу баһар биэрэролөрө сура. Иккис учуутал Кэбээйиэ командировкага баран иһэн киирэн, чутас ыалтан тахсан биэрэ уларсан киирбиттэра. Хот оттуһан, биэрэ-рэлэрин сууһан-ыраастаан, күөллэра чутас буолан чэй өрүнэн аһаан хоммуттара. Биригэдьиэр Өндөрөй дьаһайан дьонорун сыһа көһөрөн аралтаабыт. Ол калэн кыһын устата мас кэрдинэн, сүөһүлэ-ригэр хотон тутан, балаһан ту-

тан, холуу холууан оттоон фер-маларын сүөһүгүн кыстаттыттар. Оччолорго киилэр түспүт сирдэригэр иккис эрэ ыллаах эбит уоннаагы олохтохтор Мукучута көспүттэра. Ол кыһынын күөлгэ балыктыыр мунхаларын бөйөлөрө таһан оҕостуһан мууһу аһыһан мунхалаабыттар. Мукучуттан Харатаев Охонхой дьэи сир-диги, туоһа үктэти, саастаах, аһамсыбыт киһи көмөр кэл-бит. Белолубекай Арыы-лаарыттан барбыт "Сага олох" холхуостуун холбоһон "Куй-бышев" аатынан холхуос буол-бутгара.

Сарсыарда хаһаан сүһүк-туһа сырдыгыта мунхаларыгар сүөс сатыы бараллара. Иккис аттарыгар мунхаларын тиз-нэллэра уонна кизэ хаһаан харанарыгар дьэи сылдьан кэ-лэллэра. Өрүс мууһун халыга сүрдэра, 2 м уһуннаах аһыһы-нан аһыһаллара уонна 2 м уһуннаах курдэригэр мууһу баһан эллитиллэра. Биер мунхага 11 киһи буолан үлэти-иллэра. Күн аһы "Баһар бүтүн балык кэлэ" — дьэи эрэллэх буолаллара. Мунха ийгэ кэ-лэр дьэи балыгы кэтэһэллэ-рэ да биер да балыга суох быа курдук сүбүһан орууллара. Оччолор олус хомойон тоһмуг-тары, ачыктаабыттары дьэ ордук сыппытык ойдоон, дьэ-лэригэр тоһмэллэра. Толуонунан чэй, бурдук, табахтунэллэ-лэра. Илос сылларыгар ыһа-ан, дьүдүйгөн, өлөрү сылдьар ыһахтары илорон идьэ оҕос-тубутгара. "Сүөһү дойдутун сүөхсүүрүттан быра баранар буһар эбит" — дьэи дьон көрөн олус сөхпүттэра, өсө сорохтор дойдулары буорун идьэ бар-быттары сүөһүлэригэр сала-тар эбиттэра. Бөйөлөрө наһаа ахталларыттан сүөһүлэригэр эмэ биэрэр эбиттэра. Ол кыһын күөл бөрүнү кэрийэн мунхала-абыттар да мэллэйдиттэра. "Киһи уугуһун тааһынан мунхала-рын таастааннар онон балык ылбатылар" дьэи олохтохтор мөгүттэллэр эбит. Ол сайыны-гар Бүлүү өрүсү мунхалаа-быттар. Сир бултуһаннар, тууһан туттарар буолбуттар. Сааһыгар Лүксүгүн үрүр ба-лыктаабыттар. Сыппыһах иһинэн тууһан, иһиллэра ха-тыһан хаалан олус эрэйдэра. Бастаах сүл хоргуйан 80-ча киһилэра элбүта. Өрүскэ мунхалыы киирэллэригэр 1 аһыһан, 1 оҕуһунан көһөн "Лантэмэ биэрэгэр" кэлбиттэ-ра. Киилэри көһөрбүт дьахтар Маайа Мотуруодап хонсон ба-ран тиннөбүн дьэи уонтан та-ха хонуска муһан эрэй-кыһага бөрүнү көрсүбүт. Аһы, оҕуһун сизтэн сиккэй халтараны сик-син биер арыһы-ны кэрийэ сылдьыбыт эбит. Он-тон дьонун нэһиэлэ булан төгүбүт. Ол сайын сайылаан баран күһүгүгэр аһы кэргэнэ Никсэга Мотуруодап муһан нэ-диэлэ буолан баран киирэн кэлбит, эмэ сир астаан сик-син сылдьыбыт. Ол күһүгүгэр кэргэннэн иккис Мукучута оскуолага үлэни барбытгара. Кыһын күһүгүгэр калэн баран иккис дьэиэн кэрийэ сылдьан

барыбытын кытта бырастыы-лаһан барбыта: "Киһи олорө үөрэлээн иһэрдэргэр түргэн, баһар өлөн хаһыһа" — дьэи. Онуоха Настаалаах "Аһы даһы" — дьэи саһа аһаһыттар. Ол саһыгар аһыһан от ти-эйэ баран баран, отун үрдүгэр тахсан сыппытыһан өлөн хаал-быт. Ата ол түүн көлүлүбүтүнэн хоммут. Сар-сыарда кэргэнэ Маайа сууһан-ан баран аһаһыт, уугуһун Лүксүгүнэ көспүттэра. Ол кыһыныгар балыктаан эмэ мэллэйдиттэра "Лантэмэ" би-эрэгэр 1 дьэи баара. Онно олорон мунхалаабытгара. Онтон мэ-лиһан өрүс уугуһу тахсан мунхалаан быраһаһа балык сир буолбуттар. Сайыһын ба-лык иһин-үһүн, иккис сыл-лэра. Нуормага балык сура. Иккис муһыһан, бурдукка хааһылаан аһыһылар. 1944 сыллаахха мууһу устатга дой-дуларыгар көһөн кэлбиттэра. Калэн иһэн Үрүт Күөлгэ аста-рыһан быстаран үрүг көмүс ньуоскалары аһыһаан, ол харчыһыһан аһаан салгыһыттар-а. Ий атара айаннаан ак-тыһыһаах төрөбүт буорда-рын дьэи булбутгара.

Анастасия Тимофеевна Кытаанахха калэн ыанньык-сылыһан үлэра киирөтэ. Эдэйдэ Настаалаах Болтонгогар уо-лохсуйбутгара. 1944 с. күһүн холхуос сүөһүгүгэр от сизтэ иккис тэри Кэбээйиэ аһы Сиг-тэра барбыта. Ол баран Сивен Василий Кузьмичка, Аја дойду сэрэгиттэ кыттылааһар, кэрг-эн тахсан 1977 сыллаахха дьэ-ри Кэбээйиэ олорбутгара.

Василий Кузьмич 1942 с. бэс ыйын 23 күнүгэр сэрэгэ ыһырыллыбыта. От ыйын 8 күнүгэр 1942 с. Челдинский уобаласка Тронкай куоракка байыаннай чааска үөрөмүтэ. Ити кэнниттан Мапитогор-скайга жонвойнай взводка су-лууспалаабыта. Сэттисини 11 күнүгэр ити сыл Үхүс Белорус-скай фронтга Черняховскай командующайдаах 33-с ар-мияга стрелковой пехота са-лаата буолбута. Н/б чаас Боро-дино станцияга олорбута. Онно Сибиртэн сылдьааччылар ал-бах этилэра. Урут Багратион, Кутузов сэрэгэлэспит ытык сирдэра.

Сотуруулу-ардаһыгы туһаайы. Немец-тар саамай киирер суоллара Бастаах "сүрэхтэни" Кур-скай Тарыйа Прохоровскага, Орловскайга, Зуево-Ореховога буолбута. Ити Бородиноттан арҕаа Дорогобужы, Вязьманы, Орианы, Вигебейск ыһыһа кыттан сэрэг суолларын 3-с Белорусскай фронтан Эстон-скай ССР-га Тарту куоратыгар 1-й Прибалтийскай фронтга Баграмян И.Х. кыһабынай ко-мандующайдаах артыллыгы-гар ИСУ 152-с орудие наводчи-га буолан, салгыы уот сэрэгин көрсөн Латвия, Литва сирдэ-рин босхолоһон Илинги Прус-сия сиргэр Кенигсбергы ыл-сыһан, Польша сиргэр Вар-шава аһыһар Висла өрүс туо-рааһыныгар Сандомиртан ыа-рахан баас ылан Далай Вос-тока Кыһыл Знамялаах За-байкальскай байыаннай уоку-

рукартыһатыгар Чита уба-лаһыгар Воронеж куоратыгар калыһа. Малиновскай Р.Я. ко-мандующайдаах фронтга Баян-Тумэн, Чойбодсан оттон Тан-сак-булакка (Тас Монголия) Японияны утары сэрэг кыт-тан Маньчжурин сиргэр Ци-цикары, Тоананы, од а ыл-сыһан Чань-Чунь куоракка сэ-рини балаһан ыйын 3 күнүгэр 1945 с. түмүктэбүттэ. 1946 с. Тохсунуһу ый 16 күнүгэр При-морскай кыраай Барабан куо-ратыттан босхолоһон дойдуту-гар эриллибитэ. Эйэлэх олох-хо араас үлэлэргэ үлэлээн 1985 с. олохтон туораабыта.

Анастасия Тимофеевна ыанньыксыһыһан 33 сыл уста-та үрдүк көрдөрүүлээхтик үлэ-лээн Саха АССР Үрдүкү Сабит-этин Бочуотунай Грамотаты-нан үс төгүл наһарадалаһыт-та. Ол грамоталар

"Көһөрүллүү" музейыгар бо-риллибиттэра. Оччолорго ыан-ньыксыттар тоһолоох ыарахан усулуобуйага үлэлээн-олорон аастыттарыт! Онно эһи кура-ан сирдэх-уоттаах оройуон буолан от үүрэмкэ араас үрөх баарыһан, араас оройуонна-рыһан көһө сылдьан дьэ-хотон тутта-тутта кыстаан, кыра оҕолорун-урууларын сөспүту-нан, аһыһа аһа-тааһа суох, буор босхо кэригэ үлэлээн үйэлэрин мордохторо Анас-тасия Тимофеевна ыанньык-сыт курдук ыарахан үлэттэн уурайан баран сыһыһан олорбокко, дьэи-сэргэ ортогу-гар, олох өргүйэр үһүгэр сыл-дьар баһаһан 1977-1992 сыл-ларга аһы Чурапчы райлугутар ыһаһаах хараһыһан үлэ-лэбүтэ. Ити курдук, араас кыһалдыах кэмэри туорас-пыт эйэлэх ыаллар олорон аа-спыт улахан олохторун сәһэр-пир буоллаһа.

Аспыт көлүөнэ дьон хас биердэһилэригэр да иһти-рэхтэһиһэй ие ходоһоннох кэпсэ-һинэр, сәһэһнэр суруллуохта-рын сөп. Саха дьэио бараксат-тар олох иһин мөккүһэн тоһолөх хорсун быһыһылар, сырдыкка, үчүгэйгэ тардыһар булгуруйбат санааны суолдүт сулуэ оҕостон олорон аастыт-тары киһи сөһөр-махтайар. Төһөлөх да кыһалдыы көрүстэллэр бу тулуурдарын, дулуурдарын, бу олоххо тап-тылларын! Онно оҕустаах би-лиһиги олох сайдыыга бөлө-һөн. Биһиги көлүөнэ дьон ыарахаттары ыар таһаһа оҕостубуһа, кыһалдылара бүтпүт курдук санамакка аҕа көлүөнэ дьон олохторун холо-бур оҕостон саха омуһ аатыһ-суһун үйэттэн үйэ-э-чистэ-х-тик сүтэн иһэн дьэи алгыһыһа!

Биһиги Анастасия Тимо-феевна 87 саастаах, ытык кыр-дыһа Чурапчы салиһыһыт-тэра олорор. Биһиги киниэхэ баһарыһыт оһиһооботох оро сааһыһа истэбүлэ уһун үйөнүн толуйарыгар, эрэй-кыһалды аһы эһэрдэһэһитин, сыһыһа-лаһыһа, дьоллоохтук олор!

МАГЕРАСИМОВА-

СЭНЭЭРЭ.

Хаартыскаларга:

А.Т.Коркина, В.К. Сивцев.

Хоймат бачээкээ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бачээкээ бэрилиннэ: 16 ч 00 м. "Сага олох" редакционной-издательской холбоһукка 16.09.2013 с. офсетка бачээттэннэ. Аадырына: 676670. Уралчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: 54907. Хоймат нэдиэлэбэ уста: аптуорунуһука, чаппыарга уонка субботага тахсап.